

TÜRÜK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 32, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: 21.02.2023

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: 25.03.2023

Sayfa / *Page*: 314-321

Book Review and Evaluation / Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme

Yazar / *Writer*:

 Özden ÖZDEMİR

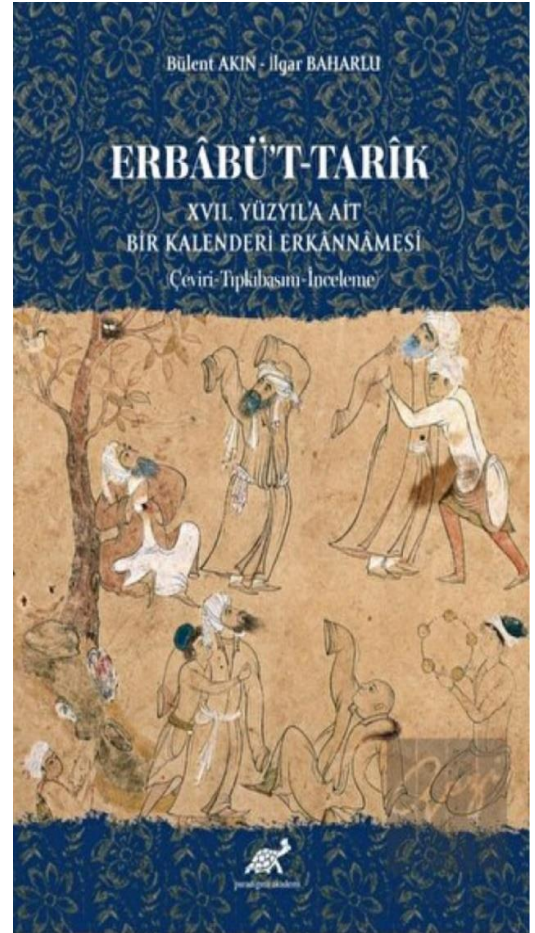
Hacı Bayrâm-ı Veli üniversitesi, Alevî Bektaşî Kültürü Programı,
YL Öğrencisi

ozdenozdemirk@gmail.com

Bülent Akın-İlgar Baharlı, “ERBÂBÜ’T TARÎK XVII. YÜZYIL’A AİT BİR KALENDERİ ERKÂNNÂMESİ (ÇEVİRİ-TIPKIBASIM-İNCELEME)”, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale 2022, ISBN:978-625-6957-35-0.

Asırlardan beri araştırmacıların ilgisini çeken Kalenderîlik, çok yönlü ele alınan bir konu olmuştur. Tarihi, edebî, dinî açılarından birçok kez ele alınmış ve incelenmiş olmasına rağmen Kalenderîliğin birincil kaynağından yararlanılarak oluşturulan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kalenderîler, kendi inançlarını ve itikadî uygulamalarını daha içe dönük ve sır diliyle sürdürmüşlerdir. Bunun başlıca sebebinin, dönemin siyasî ve dinî otoritelerine karşı korunma ihtiyacı olduğunu söylemek mümkündür.

Tarihin belli dönemlerinde Kalenderî zümreye mensup olmayan müellifler tarafından Kalenderîler hakkında kaleme alınan çeşitli aktarımlar, konuyla ilgili bilgi bulanıklığına yol açmış; çoğu zaman gerçek ile tevatür birbirine karışmıştır. Bu bakımdan kendisi Kalenderî dervişi olan bir yazar tarafından kaleme alınan

Erbâbü't Tarîk adlı erkânâme, Kalenderî ritüel ve inanç uygulamalarını kaynağından ve belgeleriyle yansıtması açısından oldukça mühim bir çalışmadır.

Bülent Akın ve İlgar Baharlu tarafından hazırlanan bu çalışmaya konu olan *Erbâbü't Tarîk* adlı Kalenderî erkânâmesinden öğrendiklerimize göre bu erkânâme, XVII. yüzyılda Hacı Abdurrahim adlı Kalenderî bir yazar tarafından kaleme alınmıştır. *Erbâbü't Tarîk*, yazılı bir kaynak oluşturması istenecek kadar güvenilir bir Kalenderî dervişine ait olması yönüyle kıymetlidir. Eserin müellifi Kalenderî dervişi Hacı Abdurrahim'in piri Kul Mezid, onun da piri Harezmlî Seyyid Mercan Muhammed Kalenderî'dir. 1672-73 yılları arasında yazılmaya başlanan bu eserin tamamlanma tarihine ait net bir bilgi bulunmamaktadır. Eser, Canoğullarının önemli hükümdarı Seyyid Abdulaziz Bahadır Han döneminde kaleme alınmış olup Kalenderî erkânını açıklayan “on iki bab”tan müteşekkildir (Akın-Baharlu, 2022, s. 5).

Çalışmaya konu olan *Erbâbü't Tarîk*'in Petersburg ve İran Milli Meclis nüshaları bulunmaktadır. Petersburg nüshası, Mehran Afşari tarafından “*Âdabü't Tarîk*” adıyla, İran'da tıpkıbasım olarak yayımlanmıştır. Akın ve Baharlu tarafından esas alınan nüsha ise İran Milli Meclis Kütüphanesi'nde 4062 numara ile kayıtlı olan nüshadır. Yazarlar tarafından her iki nüshanın incelenmesinin ardından eserin adının *Erbâbü't Tarîk* olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada, eserin iki nüshası karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve her ikisinden istifade edilmiştir. Ayrıca çalışma, tıpkıbasım olmanın ötesinde çeviri, iki nüshanın karşılaştırması ve halk bilimsel inceleme özelliğine sahiptir. Bunlara ilaveten Afşari tarafından neşredilen *Âdabü't Tarîk*, değerlendirilirken yazarın bazı değerlendirmeleri eleştirilmiş ve İran'da tıpkıbasım olarak yayımlanan bu eser hakkında da okuyucuya ana hatlarıyla malumat verilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s.6-7).

Bülent Akın-İlgar Baharlu tarafından çeviri-tıpkıbasım-inceleme olarak kaleme alınan bu çalışmanın, asırlardır çeşitli itham ve iftiralara maruz kalan Kalenderî topluluklara ait bu erkânâmeyi ilk elden çeviri yoluyla okuyuculara ulaştırması dikkate değerdir. On iki bablık bu eserin sözlü ve yazılı gelenek bağlamında Alevilik ve Bektaşilikle karşılaştırmalı olarak ele ele alınması literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Kalenderîlik ve Alevilik arasındaki tasavvufî ve terminolojik ortaklıklar; Buyruk, erkânâme, ritüel ve inanışlar üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Mitolojik ya da terminolojik olarak yeterli delilin bulunmadığı düşünülen bölümler açıkça belirtilmiş, nesnel bir tutum sergilenmiştir. Tasavvufî, tarihî ve halk bilimsel olarak değerlendirilen disiplinler arası bir çalışma olmasının yanında karşılaştırmalı yöntemle de değerlendirmeler yapılmıştır. Çalışmada nitel ve bütüncül yöntemler uygulanarak metinler mukayese edilmiş, savunulan görüşler inanç ve ritüeller üzerinden somutlaştırılarak tümevarım yöntemiyle açıklanmıştır. Konuya yaklaşım yönünden özgün, erkânâmenin orijinaline sadık kalma noktasında sergilenen hassasiyet üzerinden tarafsız bir çalışma olduğu gözlemlenmiştir.

Çeviride Meclis nüshası esas alınmış olup metin akışı esnasında Petersburg nüshasından da faydalanılmıştır. Eksik ve fazla kısımlar dipnot kısmında “-” ve “+”işaretleriyle belirtilmiş, söz dizilişinde eserin üslubu korunmuştur. Eski ve bilindik terimlerin orijinal biçimine dokunulmamış, çağdaş dilde bilinmeyen terimler ayrıca açıklanmıştır. Ayrıca dil ve üslup bakımından eserin açık ve anlaşılır olması, Kalenderîlik ve Alevilik-Bektaşilik müşterekliğinin sözlü ve yazılı ürünlerle desteklenerek ifade edilmesi, aktarılmak istenenlerin anlaşılabilirliğini kuvvetlendirmiştir.

Akın ve Baharlu'nun bu çalışması, Abdal Musa ve Balım Sultan ile tarikatlaşmaya başlayan Bektaşiliğin başlangıçta Hacı Bektaş Veli Ocağı olduğu ve Kalenderîlerin de içinde bulunduğu pek çok ezoterik (bâtîni) inancın bu ve diğer çeşitli ocakların çatısına dâhil olduklarını vurgulaması ve çalışmayı bu açıdan değerlendirmesi yönüyle önemlidir. Ritüel ve ibadetlerin mitik ve tasavvufî arka planını gözetilen bir yöntem zemininde yürütülen bu çalışma, metodolojik bakımdan da ilerleyen süreç içerisinde önemli bir kaynak vazifesi üstlenmeye adaydır.

Çalışma; Ön Söz, Giriş, **“Kalenderîlik ve Alevilik-Bektaşilik İlişisine Genel Bir Bakış”** başlığıyla birinci bölüm, **“Erbâbü't Tarîk ve Alevilik-Bektaşilik”** başlığıyla ikinci bölüm, **“Eserin Türkçe Tercümesi –Erbâbü't Tarîk (Yolun Uluları)”** başlığıyla üçüncü bölüm, Sonuç, Kaynakça, Ekler: Orijinal Nüsha olmak üzere 8 ana başlıktan (228 sayfa) oluşmaktadır.

“Ön Söz” kısmında, *Erbâbü't Tarîk*'in Kalenderî topluluklara ait yayımlanan ilk erkânnaâme olmasına ve bu çalışmayla Kalenderîlik ile Alevi-Bektaşilik arasındaki ortaklıkların tespit edilip karşılaştırmalı olarak incelenmesine dikkat çekilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. VII-VIII).

Çalışmanın **“Giriş”** kısmında, Kalenderîlikle ilgili çeşitli alanlarda farklı ilişkiler kurularak yapılan çalışmaların yetersizliği, inançla ilgili ötekileştirici çalışmaların varlığı buna bağlı olarak da Kalenderîlikle ilgili yanlış ve de yanlış bilgilerin mevcudiyeti literatür üzerinden izah edilmiş, sorunun temel sebebi olarak Kalenderîlikle ilgili birincil kaynak çalışmaların yetersizliği gösterilmiştir. İşte bu hususta çalışmanın hem inanç hem literatür hem de disiplinler arası yönleriyle önemli bir birincil kaynak olduğu vurgulanmıştır (Akın-Baharlu, 2022, s. 1-11).

“Giriş” kısmının birinci alt başlığında **“Kitap ve Yazar Hakkında”** başlığı altında erkânnaâmenin XVII. yüzyılda Hacı Abdurrahim tarafından yazıldığı, Canoğulları hükümdarlarından Seyid Abdulaziz Bahadır Han'a sunulduğu, yazarın silsilesi ve Kalenderîlik nazarındaki yeri, eserin nüshaları, nüshalarla ilgili yapılan çalışmalar ve bunların eleştirisi son olarak da eserin önemi üzerinde durulmuştur. Giriş kısmının ikinci alt başlığı olan **“Çeviride İzlenen Yöntem ve Eserin Dil Özellikleri”** başlığı altında ise ağırlıklı olarak İran Milli Meclis nüshasında yapılan yazım yanlışları örneklendirilmiş, sözcük ve cümle yapılarının orijinallerine sadık kalındığı belirtilmiştir. Meclis yazmasının bir Türk tarafından kaleme alındığı tespit edilmiş, bu tespit metinde geçen sözcük ve yazım örnekleriyle desteklenmiştir. Ayrıca Petersburg nüshasıyla ilgili yapılan çalışmanın eksiklerine değinilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. 6-7).

“Kalenderîlik ve Alevilik-Bektaşilik İlişisine Genel Bir Bakış” adlı birinci bölümde (13-31) ezoterik topluluklara dair kavramların, bu topluluk üyeleri dışındaki kişilerce dışarıdan yorumlanarak tanımlanmasının Abdal, Işık, Kalenderî, Haydarî, Alevi, Kızılbaş gibi adlandırmaların iç içe geçmesine sebep olduğuna değinilmiştir. Bunun bir başka sebebi olarak da bazı Kalenderî mensuplarının dış dünyanın yorumlamalarına karşı takındığı umursamaz tavır gösterilmiştir. Fakat Abdal, Kızılbaş, Alevi, Kalenderî, Işık, Cavlaki, Haydarî, Torlak, Ocak kavramlarının aynı çatı altında benzer anlamlarla kullanılmasına XVI. yüzyıldan itibaren tesadüf edildiği belirtilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. 13).

Kalenderîliğin XVI. yüzyıldan itibaren yaygın bir biçimde Bektaşiliğe intisap etmesi kabul görse de Safevîlerin yanında yer alarak Alevi/Kızılbaşlığı kabul eden topluluğun çoğunlukta olduğu vurgulanmıştır. Bu durum, Şahkulu Ayaklanması'na yönelik Diyarbekir tapu tahrir kayıtları başta

olmak üzere dönemin çeşitli kaynaklarıyla desteklenmiştir. Kayıtlarda Kalenderi, Haydari, Işık, Torlak, Abdal topluluklarının Alevi/Kızılbaş olarak adlandırılmasının, söz konusu toplulukların dinî, sosyal ve siyasî bakımdan aynı oldukları vurgulanmıştır. Hem tarihî hem de edebî eserler üzerinden çeşitli somut örneklerle Aleviliğin, Şiilikten bağımsız olarak Kalenderîlikle tek bir çatı altında toplandığı görüşü desteklenmiştir. Kalenderi toplulukların, Kızılbaş ilişkisine bir başka örnek olarak Kalenderî dervişlerinin adlarıyla kurulan ocakların mevcudiyeti gösterilmiştir (Sarı Saltuk Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Abdal Musa Ocağı, Kaygusuz Abdal Ocağı vs.) (Akın-Baharlu, 2022, s. 21).

Kalenderîlik ve Alevilik ilişkisiyle ilgili en çarpıcı örnekler ise Kalenderî ve Alevi ritüelleri üzerinden ortaya konulmuştur. Özellikle XIV. yüzyıldan itibaren heteredoks derviş gruplarının dede ve babalar öncülüğünde her yıl Seyyit Battal Gazi etrafında toplanarak belli ritüeller eşliğinde ibadetlerini gerçekleştirmelerine dikkat çekilerek bu ritüellerin, Alevilikteki ocak merkezli görgü kurban cemi ritüelleriyle müşterekleri tespit edilmiştir. Özetle Safevilerin Şeyh Haydar dönemiyle birlikte resmîleşen Kızılbaş hareketine Kalenderîler de katılmış hatta daha sonrasında Şah Tahmasb dönemiyle şariatçı Şia'ya evrilen Safevi Devleti Kalenderîleri de Kızılbaşlarla bir değerlendirilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. 21-30).

“Erbâbü't Tarîk ve Alevilik-Bektaşilik” başlıklı ikinci bölümde (33-90) ilk Kalenderî erkânâmesi olan eserin Alevilik-Bektaşilik inancı ile ilişkisi tarihî, mitik, tasavvufî yönleriyle halk bilimsel yöntemlerle ele alınmıştır. Bu bölüm iki alt başlığa ayrılmıştır. Birinci alt başlık olan **“Erbâbü't Tarîk'te Yer Verilen Bablar ile Alevi-Bektaşî Erkân ve Ritüelleri Arasındaki Müşterekler”** bölümünde bablarda ele alınan her başlık, Alevi-Kızılbaş erkânındaki karşılığıyla incelenmiştir. Bu alt başlık içerisinde incelemeye tabii tutulan sekiz ayrı bab şu şekilde sınıflandırılmıştır:

-Birinci bab “Külâh Beyanı”dır. Bu bölümde Kalenderîlikte geçen ve çeşitli dereceleriyle işlenen “külâh”ın Alevi Buyruk nüshalarında, Bektaşî geleneğinde yer alan “tac” ile benzerlikleri üzerinde durulmuştur. Tacın tepesinden aşağı doğru inen dilimlerin görünüşüne Arapçada “terk” denilmesi ile erkânâmede “Külâh Beyanı”ndaki külâh dereceleri arasında “terk”in yer alması ile ilişkilendirilmiş, bunun yanı sıra tasavvufî örneklerle bu görüş desteklenmiştir. Bölümdeki en etkili müştereklerden biri ise “Külâh Beyanı”nda geçen “Önce başı terk et, ondan sonra başına külâhı tak.” ifadesinin miraç anlatısında, Kırklar Meclisi kısmındaki Hz. Peygamber’in tacının düşmesi ile nübüvvet tacının terkinin ilişkilendirilmesidir (Akın-Baharlu, 2022, s. 41).

-İkinci bab “Aba-Hırka ve Onun Vasıfları Beyanı”dır. Hırkanın Alevî Buyruk nüshalarında üç sünnet, yedi farzdan biri olduğu vurgulanarak soru ve cevapların muhtevası yönünden farklılıklar görülse de tarz ve üslup noktasında aynı oldukları terminolojik ve tasavvufî olarak açıklanmıştır. *Erbâbü't Tarîk*'te geçen “Hırkanın aslı nedir derlerse örtücü perdedir de. Yani hırkayı üzerine aldığında insanların ayıbını örtmelisin...” ifadesi ile Bektaşî erkanında geçen “hırka, ayıpları örtmek, görmemek sembolüdür.” ifadesine yer verilmiş ve “Hırka-i Settar” kavramı müşterek örnek olarak sunulmuştur. Bu örnekler dışında hırka giydirme ritüeliyle ilgili erkânâmede yeterli bilginin olmaması sebebiyle bölümdeki karşılaştırmaların sınırlı olduğu belirtilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. 42-45).

-Üçüncü bab “Kemer Beyanı”dır. Bu bölümde *Erbâbü't Tarîk*'te kullanılan “kemerbest” tabiri Alevilikte bilinen “On yedi kemer-best” tanımlamasıyla karşılaştırılmıştır. *Erbâbü't Tarîk*'te bu ritüelin kökeni, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin kemer bağlayarak ruhsat vermesi manasıyla açıklanır. Buyruk nüshalarında da Cebrail'in Hz. Muhammed'e, Peygamber'in Hz. Ali'ye ve sonrasında on dört kişiye kuşak bağlaması müşterek gösterilir. Nitekim bu ritüel ikrar ve musahip kurban cemlerinde yola giren talibe kuşak bağlanması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışındaki birkaç ritüel ve buyrukta geçen rivayetler somut örneklerle ilişkilendirilmiştir. Her iki inanışta da bir eşik geçme aşaması olduğu ve yol esasları arasında yer aldığı ifade edilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. 47-52).

-Dördüncü bab “Asa/Tarîk Beyanı”dır. Erkânâme'de beşinci babda müstakil olarak yer verilen asanın Alevilikte “tarik, erkân” olarak adlandırıldığı ve Buyruk'ta da ayrı bir bölüm olarak ele alındığının bilgisinin ardından her iki eserde de asanın kökeninin cennetteki Tuba ağacı ile ilişkilendirildiği, erkânâme ve Buyruk anlatılarının ikisinde de asa ya da tarikin Hz. Muhammed'e gönderilmek üzere hazırlandığına Alevi erkân ve ritüellerinde, nefeslerde tarikin/erkân ağacının önemli bir yeri olduğuna vurgu yapılmıştır (Akın-Baharlu, 2022, s.59).

-Beşinci bab “Sofra Beyanı”dır. *Erbâbü't Tarîk*'te sekizinci babda yer verilen sofranın İbrahim, Yusuf, İsa ve Muhammed peygambere bağlı olmak üzere dört fasıl üzerine kurulduğu izah edilmiştir. Benzer olarak Alevilikte de Hz. İbrahim'den Hz. Muhammed'e ondan da Hz. Ali'ye kaldığı anlatılır. *Erbâbü't Tarîk*'teki sofranın, Alevi cem ve on iki hizmetinden biri olan sofranın hizmetinde “sofra başı ve sofranın sonu duaları” ile benzerliğine dikkat çekilmiştir. En çarpıcı örneklerden biri ise erkânâmenin üçüncü sofranın beyanında, Cebrail tarafından Hz. İsa'ya gelen sofranın Tuba ağacının kabuğundan olduğu, türlü yiyecekler içerdiği ve Hz. İsa'ya gelen özel iki yemişin süt ve bal olduğu Buyrukta Hz. Muhammed'in Mirac'a çıktığında çeşitli yiyecekler yediği ve bu yiyecekler içinde en çok cennetten gelen bal ile sütü sevdiği noktasındaki tespittir (Akın-Baharlu, 2022, s. 63).

-Altıncı bab “Hâdimlik Beyanı”dır. Özellikle bu bölümün en dikkat çekici ve müşterek bölümlerden biri olduğu ifade edilmiş erkânâme'de geçen bu beyanın Buyruk nüshalarında Hadimlik hizmeti olarak adlandırıldığı ve ikisinde de bu hizmetin Hz. Muhammed'den kaldığı belirtilmiştir. Alevi metinlerinde miraç gecesi Kırklar Meclisi'ne uğradığını aktaran özgün ve ayrıntılı bölümün *Erbâbü't Tarîk*'te de benzer şekilde Hâdimlik Hizmeti başlığıyla işlendiği aktarılmıştır. Aleviliğin kökenini oluşturan Kırklar ve cem erkânı diğer İslam mezheplerinden ayrılan temel ibadetler ve ritüeller arasındadır. Miraçnâme'de Hz. Muhammed'in, Selman'ı Farisi tarafından getirilen üzümü şerbet edip Kırklara üleştirmesi ve sonrasında hep birlikte semaha durmaları ve bunun “çark” adı verilen vecdi bir icra olduğu *Erbâbü't Tarîk*'teki miraç anlatısıyla aynı olduğu vurgulanmıştır (Akın-Baharlu, 2022, s. 71). Erkânâmenin bu babında geçen “kazancı/ocakçı/aşçı”, “ibrikar/tezekar” ve “sofracı/lokmacı” hizmetlerine yer verildiği, bu hizmetlerin cemde on iki hizmet içerisinde yer aldığı, aradaki tek farkın Kalenderîlikte birden fazla hizmetin tek hizmet sahibi tarafından yapılırken cem törenlerinde üç farklı hizmet sahibi tarafından yapıldığı ifade edilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. 6-7).

-Yedinci bab “Tahta Post Beyanı”dır. Bu bölümün erkânâme'de onuncu bab olarak yer aldığı postun ve post derecelerinin açıklandığı fakat bu hizmetin ritüeliyle ilgili bilgi aktarılmadığı belirtilmiştir. Alevi ritüel ve erkânlarında yer verilen post hizmetiyle ilgili anlatı bakımından en az ortaklığı olan hizmet olduğu ifade edilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s.76).

-Sekizinci bab “Süpürge Beyanı”dır. Bu bölümün erkânâmede on birinci bab olduğu belirtilmiştir. Alevilikte on iki hizmetten biri olarak cem törenlerinde görüldüğü “faraş/ferraş/car” hizmeti adlarıyla yörelerde karşılaştığı erkânının kökeninin icracısı olarak Seyyidi Farraş, Selman-ı Farisi, İsrail ya da Cebrail olarak gösterilirken *Erbâbü't Tarîk*'te de bu hizmet pirinin Cebrail'e bağlandığı aktarılmıştır (Akın-Baharlu, 2022, s. 79).

Çalışmanın ikinci bölümünün ikinci alt başlığı olan **“Erbabü't Târik ve Alevi Bektaşî İnancındaki Temel Terminolojik Müşterekler”** başlığı altında ise Alevilik ve Kalenderîlik arasındaki doktrin ve terminolojik yönlerden müşterek olanlar üzerinde durulmuştur. Bablarda geçen tasavvufi terimler, Alevilik erkânlarındaki tasavvufi ve terminolojik karşılıklarıyla ayrıntılı bir biçimde mukayeseli olarak sunulmuştur. Bu başlık beş alt başlığa ayrılarak tasavvufi kavramlar şu şekilde mukayese edilmiştir:

İkinci bölümün ilk başlığı altında “Cem” kavramı ele alınmıştır. İbadet ve tasavvufi ritüellerin icrası olarak İslâmî ekoller içerisinde sadece Alevilik ve Bektaşilikte kullanılan cem sözcüğünün Kalenderîlikte de aynı manada kullanıldığı tespitine yer verilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. 81).

İkinci başlık altında “Miraç ve Kırklar Meclisi” kavramları ele alınmıştır. *Erbâbü't Tarîk*'in Hâdimlik Beyanı'nda yer verilen Hz. Muhammed'in Miraç gecesi Kırklar Meclisi'ne uğraması hadisesinin Alevilikteki sözlü ve yazılı kaynaklarda aktarılan Miraç hadisesiyle birebir aynı olduğunun altı çizilmiştir. Alevilik inancının temelleri üzerine kurulan Miraç hadisesi ve Kırklar Meclisi ile ilgili bu ortaklık oldukça dikkat çekici bir örnek olmuştur (Akın-Baharlu, 2022, s. 83).

Üçüncü başlık altında ise “On İki İmam” anlayışı üzerinde durulmuştur. “On İki İmam” ifadesi doğrudan, müstakil olarak kullanılmasa da *Erbâbü't Tarîk*'in “Aba-Hırka ve Onun Vasıflar Beyanı” ile “Fakrın Aksamı Beyanı” bablarında imamların isimlerine yer verildiği en çok adı geçen imamın, İmam Cafer Sadık olduğu belirtilmiştir. Bu bölümler bablarda geçen anlatılarla somut bir biçimde örneklendirilmiştir (Akın-Baharlu, 2022, s. 83).

Dördüncü başlık altında “On İki Hizmet” kavramı işlenmiştir. Alevilik cem ritüellerinin temelini oluşturan “On İki Hizmet”in *Erbâbü't Tarîk*'te birer bab ve erkân olarak yer aldığı, Kalenderîlikte bu hizmetlerin tamamı olmasa da cem ritüelini oluşturan temel hizmetlere yer verildiği detaylı bir biçimde açıklanmıştır (Akın-Baharlu, 2022, s. 86).

Beşinci başlık altında “Talip” ve “Yol” terimleri karşılaştırılmıştır. *Erbâbü't Tarîk*'te neredeyse tüm bablarda derviş sözcüğü yerine “talip” ifadesine yer verildiği, tarikat yerine “yol” tabirinin kullanıldığı; Alevilikteki ocak sisteminde de dede ve talip ilişkisinin de bu minvalde kullanıldığı örneklerle detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Özellikle talip kavramının sıkça geçmesinin Alevilik bağlamında önemli bir husus olduğu ayrıca “mürit ve talip” kavramlarının Buyruk ve erkânâmede de benzer mahiyette kullanıldığına dikkat çekilmiştir. İki kaynaktan da talip; yola ilk giren, yolu arzulayan kişi; Mürit ise mürşide bağlanan, intisap eden kişi olarak açıklanmıştır (Akın-Baharlu, 2022, s. 87-90).

İkinci bölümün geneline bakıldığında Alevilik ve Kalenderîlik arasında mitolojik, terminolojik, teolojik ve tasavvufi erkân ve ritüel anlamında aynı ya da çok benzer yapıların mevcut olduğu örneklerle detaylı bir biçimde karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve izah edilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü “Eserin Türkçe Tercümesi” başlığı şeklinde oluşturulmuştur. *Erbâbü't Tarîk*, “Yolun Uluları” şeklinde çevrilen bu bölümde on iki bab Türkçeye tercüme edilmiştir. Buna göre;

-Birinci Bab: Külâh Beyanında

-İkinci Bab: Saç Beyanında

-Üçüncü Bab: Aba ve Hırka ve Onun Vasıfları Beyanında

-Dördüncü Bab: Kemer Beyanında

-Beşinci Bab: Asa Beyanında

-Altıncı Bab: Keşkül Beyanında

-Yedinci Bab: Mutfak Kabağı Beyanında

-Sekizinci Bab: Sofra Beyanında (İkinci Sofra Beyanında Fasil, Üçüncü Sofra Beyanında Fasil, O Hazretin Sofrasının Beyanında Fasil)

-Dokuzuncu Bab: Hâdimlik Beyanında

-Onuncu Bab: Tahta-Post Beyanında

-On Birinci Bab: Süpürge Beyanında

-On İkinci Bab: Fakrın Aksanı Beyanında

şeklinde tercüme edilen bölümlerde dönemin dil özelliklerine orijinal karşılıklarının sunulmasına özen gösterilmiş, çağdaş olmayan ifadeler cümle aralarında, tırnak içinde belirtilmiştir. Çeviride teknik çeviri yöntemine başvurulmuş, dil özellikleri ve cümle yapılarından hareketle kaynak dile ve dilin gramer kurallarına hâkim olduğu anlaşılmıştır.

Çalışmanın “Sonuç” kısmında Feridüddin Attar’ın “Tezkiretü'l Evliya” adlı eserinden özlü bir anlatıya yer verilmiştir. Bunu yanı sıra XVII. yüzyılda kaleme alınan *Erbâbü't Tarîk* adlı eserin Kalenderîliği meşru kılmak, zihinlerde oluşan fakr ehli dervişlerle serseri dervişler arasındaki ikilemi aydınlığa kavuşturmak maksadıyla yazılan mühim bir eser olduğu belirtilmiştir (Akın-Baharlı, 2022, s. 155-158). Sonuç kısmının ardından kaynakça, ekler ve orijinal nüshaya yer verilerek çalışma tamamlanmıştır (Akın-Baharlı, 2022, s. 159-228).

Çalışmanın tamamı değerlendirildiğinde Alevilik-Bektaşılık ve Kalenderîlik arasındaki ilişki mitolojik, terminolojik, tasavvufî ilişkiler bakımından ritüel ve erkânlarla ele alınmış, iki inanç arasındaki ortaklık sözlü geleneğin yanı sıra birebir erkânâme ve buyruk nüshaları üzerinden açıklanmıştır.

Bu eserde göze çarpan hususlardan biri de eserin tanıtım ve yayına hazırlanmasında izlenen metottur. Görüldüğü üzere bu eser sadece bir bilim dalı penceresinden değil disiplinler arası bir metot ile incelenmiş ve kaleme alınmıştır. Başka bir deyişle bu çalışmada, *Erbâbü't-Tarîk* adlı Kalenderî *Erkânâmesi* bağlamında tarih ve halk bilimi disiplinleri inceleme metotları harmanlanarak ortaya konulmuştur. Uygulanan bu metot dolayısıyla çalışma ileride yapılacak benzer çalışmalara model

olmuş, tek düze bir çalışma tehlikesinden korunmuş ve metinlerin kendi kavram ve teorik kurgusu dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Akademik sahada büyük bir boşluğu dolduracak olan bu çalışma, Kalenderîliğin karanlıkta kalan çehresine ışık tutarken Alevilikle ortaklığına dair somut tespitleriyle de bilim dünyasında oldukça dikkat çekeceğe benzemektedir. Nihai olarak çalışma, uzun zamandan beri Alevilik ile Kalenderîlik arasında kurulan bağlantıyı birincil kaynakları bağlamında verilen bilgilerle bilimsel ve güvenilir bir zemine çekmiş ve bu zeminde takibini kolaylaştırmıştır.

Kaynaklar

Akın B. – Baharlı, İ. (2022). *Erbâbü't Tarîk XVII. Yüzyıl'a Ait Bir Kalenderî Erkânnâmesi (Çeviri- Tıpkıbasım- İnceleme)*, Çanakkale: Paradigma Akademi.